

Чорнобильська проблема в міжнародному вимірі

Наталія СОЛОШЕНКО,
старший науковий співробітник
Центру воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України
Міністерства оборони України

Аварія на четвертому енергоблоці Чорнобильської атомної електростанції стала однією з найбільших катастроф в історії людства. Вона вплинула на долі мільйонів людей. У багатьох регіонах країни виникли нові соціально-економічні умови, що спричинили кардинальні зміни життя. Україну було оголошено зоною екологічного лиха.

Після Чорнобильської катастрофи в колишньому Радянському Союзі, а згодом на територіях незалежних держав України, Росії, Білорусі прийняли низку законодавчих актів і документів. Кількість цих документів зростає пропорційно тому, як виникають нові соціально-економічні, політичні, екологічні й інші проблеми.

Тривалий час, зазначимо, переважна частина документів з «чорнобильської» проблематики була недоступною для істориків, широкого загалу науковців. Лише після здобуття Україною державного суверенітету та прийняття в січні 1994 року Закону «Про державну таємницю», який заборонив засекречувати будь-які відомості про стан навколишнього середовища й екологічні катастрофи, з'явилася можливість відкрити документи радянських органів державної безпеки щодо аварії на ЧАЕС для наукових досліджень [1].

Цікаво порівняти інформацію, що подавалася центральною пресою в перші дні після катастрофи, і величезний фактографічний матеріал, нагромаджений і опрацьований фахівцями протягом минулих років. У цьому контексті привертає увагу книга «Чорнобильська трагедія. Документи і матеріали». Серед документів збірника є чимало неспростованих свідчень того, що центральні галузеві відомства приймали рішення з великим запізненням [5]. Так, період напіврозпаду радіоактивного йоду-131 становить лише вісім діб. За цих обставин оперативне проведення йодної профілактики могло ста-

ти ефективною захисною акцією, що допомогла б уникнути багатьох ускладнень стану здоров'я населення. Але тільки 9 травня 1986 року до Києва надійшов текст тимчасової інструкції з «негайної» профілактики враження радіоактивним йодом (№ 96).

До ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС залучили велику кількість людей різного фаху та соціального стану: військових, шахтарів, науковців, водіїв, медиків тощо. У післяаварійний період виникла низка об'єднань громадян, зокрема всесоюзний «Союз Чорнобиль», який з 1991 року трансформувався у міжнародний, та «Союз Чорнобиль України». На базі матеріалів Держтелерадіо України відстежено намагання журналістів об'єктивно інформувати громадськість СРСР та світу про тогочасний перебіг подій і проблеми, спричинені катастрофою.

Світова спільнота усвідомлює необхідність своєї участі у вирішенні глобального завдання – порятунку від наслідків ядерного лиха, про що мені доводилося писати. Співпраця у цій сфері аналізується і в монографії Н. Барановської «Україна – Чорнобиль – світ. Чорнобильська проблема у міжнародному вимірі» [2]. Дослідження Н. Барановської містить інформацію про допомогу, яку надавали світові організації, окремі держави, ділові кола й приватні особи для мінімізації медичних та екологічних наслідків катастрофи, розв'язання фізико-технічних, економічних і соціально-політичних проблем, що постали перед Україною.

Міжнародне співробітництво розпочалося з підписання у вересні 1990-го угоди між урядом УРСР і МАГАТЕ про вивчення наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. У відповідь на звернення урядів України, Білорусі та СРСР до Організації Об'єднаних Націй того само року започатковуються дослідження з широкого кола проблем, пов'язаних з наслідками аварії на ЧАЕС. Починаючи з 1991-го Генеральна Асамблея ООН прийняла низку резолюцій щодо зміцнення міжнародного співробітництва у згаданій сфері.

На заступника Генерального секретаря ООН з гуманітарних питань, керівника Управління ООН з координації гуманітарних справ (УКГС) було покладено функції Координатора ООН з питань Чорнобиля та координацію діяльності створеного під егідою ООН Чотиристороннього координаційного комітету з питань Чорнобиля, членами якого є керівники «чорнобильських» відомств України, Білорусі та Росії. Надалі міжнародну допомогу надавали за двома основними (гуманітарним і технічним) напрямками, а саме:

- постачання медичного устаткування;
- постачання медикаментів жителям забруднених територій;
- оздоровлення дітей, що постраждали від Чорнобильської катастрофи;
- вивчення медичних і екологічних наслідків;
- надання допомоги в переході до ринкової економіки.

Гуманітарна допомога надходила як від міжнародних програм і організацій (Європейської

комісії в рамках програми *TACIS*, Програми розвитку ООН, ЮНЕСКО), так і від окремих держав (США, Великої Британії, Японії, Німеччини, Франції, Іспанії, Куби тощо). Родини з багатьох країн Європи роками запрошували до себе на літо дітей, котрі постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Технічну допомогу збільшили після підписання в 1995 році Меморандуму про взаєморозуміння з питань закриття Чорнобильської АЕС між Україною й державами «великої сімки». Досі реалізується кілька проектів, спрямованих на перетворення «Укриття» в екологічно безпечний об'єкт.

У світі побоювалися можливого повторення аварії на інших атомних станціях України. Саме тому на них було реалізовано багато міжнародних проектів, мета яких полягала в підвищенні безпеки діючих блоків [3].

Майже відразу після евакуації населення із Чорнобильської зони певна частина колишніх жителів повернулася до своїх будинків. Одні працювали на підприємствах зони, інші просто жили натуральним господарством. Загальна кількість тих, хто повернувся (самопоселенців), у першій половині 1990-х років становила близько півтори тисячі осіб, включаючи дітей. Однак через брак інфраструктури, яка підтримувала б нормальну життєдіяльність населених пунктів, чисельність жителів-самопоселенців неухильно скорочувалася. Нині там мешкають переважно люди похилого віку. Дехто працює на підприємствах зони. При цьому люди часто тримають підсобне господарство. Це доволі складне питання непокоїть адміністрацію зони відчуження впродовж усіх років після аварії [2].

Чорнобильський центр створили 26 квітня 1996-го, у день десятиліття катастрофи. Біля його витоків стояли уряди України та Сполучених Штатів Америки. Пізніше діяльність центру підтримали уряди Великої Британії, Німеччини, Франції, Японії. Окрім ЧАЕС, Чорнобильський центр надавав науково-технічну підтримку діючим атомним станціям України. Другий напрям діяльності полягав у вивченні екологічних наслідків Чорнобильської аварії. Працюючи спільно із західними фахівцями, персонал центру запозичив найкращий міжнародний досвід.

У рамках проекту вже реалізовано понад 70 міжнародних програм. З 1997 року під егідою Чорнобильського центру проводиться міжнародна науково-практична конференція «Міжнародне співробітництво – Чорнобилію». Нині центр поєднує зусилля світової спільноти задля

розв'язання комплексної проблеми щодо закриття Чорнобильської АЕС і перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему.

Основним джерелом фінансування заходів з підтримки ЧАЕС у безпечному стані залишається Державний бюджет України, проте видатки лише 2003 року можна вважати достатніми. Серед проектів, реалізованих на ЧАЕС за підтримки світового співтовариства, виокремлюється План здійснення заходів на об'єкті «Укриття» (*SIP*). Його профінансували за рахунок внесків країн-донорів. Згідно з планом передбачалося стабілізувати конструкції саркофага, звести ще одну захисну оболонку над «Укриттям» (новий безпечний конфайнмент), демонтувати нестабільні будівельні конструкції тощо. Базовий бюджет проекту становив 758 млн. доларів США, із них 50 млн. – внесок України. Зокрема, вже побудовано і 2001 року здано в експлуатацію промислово-опалювальну котельню, 75 відсотків вартості якої профінансував Департамент енергетики Сполучених Штатів Америки. На майданчику ЧАЕС у рамках міжнародної технічної допомоги побудували низку об'єктів для виведення з експлуатації атомної станції: завод з переробки рідких радіоактивних відходів, сховище відпрацьованого ядерного палива. Відповідно до програми підвищення ядерної безпеки *TACIS* коштом Європейської комісії зведено промисловий комплекс поводження з твердими радіоактивними відходами.

1991 року ЮНЕСКО започаткувала масштабний проект з розв'язання психологічних і соціальних проблем, пов'язаних з аварією. Програму фінансували європейські країни, а її вартість становила 9 млн. доларів США. Хоча проект завершився 1998 року, центри реабілітації ще тривалий час працювали в Україні. Нині ПРООН успішно реалізує програму соціальної мобілізації населення територій, що постраждали від аварії на ЧАЕС.

ООН постійно звертається до гуманітарних аспектів чорнобильської трагедії. За визначенням експертів цієї організації, побудовавши «Укриття-2», не слід згоряти співпрацю, адже Чорнобильська катастрофа вразила надто велику кількість людей [7].

Підтримати діяльність ООН з ліквідації наслідків катастрофи мав Цільовий фонд ООН з питань Чорнобиля – найбільші суми до нього внесли уряди Швейцарії, США та Ірландії, а також приватні фонди Японії і Німеччини. На жаль, зібраних коштів забракло для задоволення нагальних потреб постраждалих країн. Загальне послаблення уваги до «чорнобильської»

проблематики спонукало найбільш уражені радіацією держави спільно з секретаріатом ООН оновити стратегію у цій галузі. Успіх тут значною мірою залежатиме від обізнаності світового співтовариства з проблемами постраждалого населення. Тож особливої ваги набуває інформаційна політика. До 2015 року, за підрахунками експертів, сумарні економічні збитки для України становитимуть близько 170 мільярдів доларів США.

Наслідки чорнобильської трагедії й масштаб іншої техногенної катастрофи, що сталася в березні нинішнього року в Японії, змушує світ укотре замислитися над проблемою безпеки ядерної енергетики. Ситуація в Країні вранішнього сонця, яка останнім часом активно інвестувала зокрема в Україну, може негативно позначитися на світовому господарстві й торгівлі, на фондових ринках Європи, Америки, Азії.

Як повідомляє *Wikileaks*, про проблеми на японських АЕС було відомо ще кілька років тому. У грудні 2008-го МАГАТЕ попереджало, що японські АЕС можуть не витримати удару потужного землетрусу. У депеші американського посольства в Японії наводяться слова неназваного експерта МАГАТЕ, котрий висловлював занепокоєння тим, що за останні 35 років система управління безпекою на АЕС у Японії в умовах сейсмічної активності переглядалася лише тричі. Японський уряд у відповідь пообіцяв підвищити рівень безпеки АЕС. Згідно з наявними даними, АЕС «Фукусіма-1», яка найбільше постраждала, мала витримати землетрус потужністю 7 балів, тоді як магнітуда березневого землетрусу дорівнювала дев'яти [7].

Аварія на Чорнобильській АЕС була набагато жвавлішою. Проте радянська влада замовчувала інформацію про ступінь небезпеки, людей вчасно не вивезли із зараженої зони, евакуація відбувалася повільно. Дітям не заборонили вживати радіоактивне молоко, через що багато хто зазнав опромінення. У підсумку в нашій державі зафіксовано тисячі випадків захворювання щитовидної залози [7].

Ядерна безпека є одним із безумовних пріоритетів України і у внутрішній, і в зовнішній політиці [8]. Так, 11 жовтня 2010 року Президент України В. Янукович видав Указ «Про заходи, пов'язані з 25-ми роковинами Чорнобильської катастрофи», в якому наголошується на необхідності привернути увагу суспільства та світової спільноти до проблем подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, посилити захист постраждалих унаслідок цієї катастрофи. Згідно з доку-

ментом, слід проаналізувати стан виконання Загальнодержавної програми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006–2010 роки, законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань соціального захисту населення, котре постраждало внаслідок катастрофи, а за результатами такої роботи підготувати пропозиції щодо поліпшення ситуації. Також необхідно забезпечити перегляд у встановленому порядку (на основі експертних висновків Національної комісії з радіаційного захисту населення України, Національної академії наук України, відповідних центральних органів виконавчої влади) меж територіальних зон, радіоактивно забруднених унаслідок Чорнобильської катастрофи. В Указі Президента України йдеться про те, що четвертий енергоблок ЧАЕС становитиме загрозу для довкілля ще тривалий час, доки над ним побудують новий безпечний об'єкт. Це питання актуальне і для України, і для наших сусідів – Росії, Білорусі, країн Європи [9].

Події в Японії, які сколихнули весь світ, змушують політиків провідних європейських держав звернути пильнішу увагу на проблему ядерної безпеки та розробку заходів щодо уникнення подібних катастроф. Так, федеральний канцлер Німеччини наполягає на спільних європейських стандартах безпеки для атомних електростанцій. Тому це питання нині стоїть на порядку денному Ради Європи [6].

Глобальний масштаб чорнобильської трагедії не зважає на такі перепони, як національний кордон, підноситься над політичною кон'юнктурою, переконує в потребі використовувати всі можливості міжнародного співробітництва для

розв'язання наявних і майбутніх проблем.

Неоціненною є допомога міжнародних організацій і зарубіжних країн, фінансових і бізнесових структур, окремих громадян, які надали моральну й матеріальну підтримку Україні. Чорнобильське потрясіння ще довго зберігатиме планетарне значення. Ресурси, необхідні для подолання наслідків такої катастрофи, забезпечити окремій країні не до снаги; їх можна зібрати, лише об'єднавши зусилля світової спільноти.

Водночас забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи є обов'язком держави. Про це йдеться у статті 16 Конституції України [4]. Саме тому поняття екологічної безпеки посідає чільне місце в Концепції національної безпеки України.

Аварія на Чорнобильській АЕС переконливо засвідчила, що ядерна енергетика потенційно вельми небезпечна, а ігнорування цього чинника призводить до важких наслідків. Безпека діючих ядерних енергоблоків має досягатися належними технічними й організаційними заходами. **Д**

Джерела

1. *Брахма Челлани*. Повчальна атомна історія Японії // День. – 17.03.2011. – <http://www.day.kiev.ua/206874>
2. *Барановська Н. П.* Україна – Чорнобиль – світ. Чорнобильська проблема у міжнародному вимірі. – К.: Ніка-Центр, 1999. – 400 с.
3. *Деденко І. К., Стариков А. В., Торбин В. Ф., Пострелко В. М.* Эф-

ферентные методы лечения радиационных и токсических энцефалопатий. – К.: Нора-принт, 1998. – С. 336, 398, 412.

4. Конституція України. – 1996. – С. 7.

5. *Солошенко Н. В.* Нова система світогосподарських відносин і можливості подолання наслідків Чорнобильської катастрофи / «Ялтинская система» и современный мировой порядок: проблемы глобальной и региональной безопасности: Материалы международной научной конференции (Крым, Ялта, Ливадийский дворец-музей. 17 – 21 февраля 2010 г.).

6. http://www.bundeskanzlerin.de/nn_707282/content/DE

7. <http://www.chornobyl.net>

8. <http://www.newsland.ru>

9. <http://www.president.gov.ua>

Дата 5 квітня 1910

5 квітня 1910 року у Франції заборонили поцілунки на залізниці. Причиною обмежень названо затримки з відправленням поїздів. Проте на закоханих, які частенько, прощаючись, просто на пероні захоплювалися пристрасними поцілунками, заборона не подіяла, й через кілька років про неї забули. Однак згадали вже у 2009-му в Британії, де на станції Воррінгтон Бенк Кі (*Warrington Bank Quay*) у північно-західній частині країни встановили спеціальні знаки «Цілуватися заборонено» й виокремили зони для прощань та обіймів якнайдалі від перону, одразу біля парковки автомобілів.

Уперше цю ідею запропонувала міська торгова палата ще 1998 року, адже нібито станція стала «надміру завантаженою» через відкриття нових залізничних маршрутів Лондон–Глазго та Бірмінгем–Шотландія. Самі ж знаки «Цілуватися заборонено» стали частиною програми з реконструкції станції, бюджет якої становив £ 650,000.

І хоча за поцілунки в непередбачених для цього місцях не штрафують, жителі містечка намагаються дотримуватися заборони, проте досить часто нею обурюються. Тому, мабуть, в американських штатах Айова та Алабама цілуватися не забороняли, а просто встановили часовий ліміт: прощальний поцілунок на пероні може тривати не довше п'яти хвилин.

Літо...

Умови формування конкурентної політики

Соснін О. В., Воронкова В. Г., Ажажа М. А. Інвестиції в людський розвиток в умовах глобальної трансформації: Навчальний посібник. – Львів: Магнолія 2006, 2011. – 602 с.

Умови формування конкурентної політики держави як чинника розвитку економіки України зумовлюють підвищення наукового інтересу до концептуального осмислення феномену інвестицій у людський розвиток як у теорії, так і на практиці. Саме тому важливість наукового осмислення людини як людського капіталу є важливим ресурсом в умовах модернізації українського суспільства, але ефективність і якість функціонування інноваційно-інтелектуального типу економіки залежить великою мірою від підходу до людини як найвищої цінності буття. Цей напрям наукових досліджень поки що тільки формується, є новим у царині державного

управління не лише для України у зв'язку з інтелектуальним проривом нації, а й для багатьох інших держав. У навчальному посібнику зроблено акцент на філософських засадах людського розвитку.

Ю. Ц.